

Vasvári Pál, *a márciusi ifjú*

CSELÉNYI ISTVÁN
GÁBOR

Született 1943-ban Nyíregyházán. Görög katolikus lelkész, a nyíregyházi Szent Athanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola tanára. Teológiai és szociológiai művek mellett több verseskötet szerzője. Vasvári Pál beszélőjeit *Bús napok* címmel adta ki két kötetben.

Életútja

Vasvári — akkor még Fejér — Pál 1826. július 14-én született Tiszabüdön (a mai Tiszavasváriban). Édesapja Fejér Pál ottani görög katolikus lelkész volt, aki — mint a szabolcsi, hajdú-bihari görög szerzetesek jó része — büszke volt hajdú származására. Életrajzírói oroszoknak, románoknak vagy szlovákoknak tartják, ám nemzetiségének kérdése nem dönthető el. A Fejér név arra utal, hogy a család hangsúlyozottan magyarnak tartotta magát. A család azonosult a magyar függetlenségi mozgalmakkal: a Bethlen-, Thököly-, Bocskai- és Rákóczi-féle hagyománnyal. Az ifjú Fejér Pál a nemzeti érzést, a nemzetben való gondolkodást az atyai házból hozta magával.

A kis Pál szellemi eszmélkedése Hajdúböszörményhez kapcsolódik. A Fejér család 1836-ban került át Nyírvasváriba, s az ottani iskolában Pál csupán egy évet töltött. A közszereplést vállaló fiatalember e helységről, Nyírvasváriról vette fel a Vasvári nevet. Apja valószínűleg azért pályázott át a lélekszámban nagyobb Hajdúböszörményből a Szatmár megyei Nyírvasváriba, mert ott nemcsak paróchus, hanem iskolaigazgató, sőt a nyírségi kerület gyóntatója is lett. Amint Thalóczy följegyezi, Pál a tanítói pályára édesapjától kapott kedvet, Nagy-károly pedig a továbbtanulás lehetőségét jelentette számára. Pál tizenegy éves korában, 1837-ben került be a nagykárolyi piarista gimnáziumba. Ez a mezőváros a Károlyiak ősi fészke volt. A dinasztia akkori feje, György neves reformkori politikus volt, aki például a Tudományos Akadémiára Széchenyi után a legtöbbet áldozott. A függetlenségi szellem olyan nagyságai éltek ekkor Szatmárban, mint Kölcsey, Nagy Károly, Kende Zsigmond, Eötvös Mihály. Nagykárolyban éltek magyarok, németek, zsidók, románok és ruszinok, akik római és görög katolikus, református, evangélikus és izraelita felekezetűek voltak.

A piaristák színvonalas iskolát tartottak fenn. Intézetük ekkor már több, mint százéves múltra tekintett vissza: az oktatásban teret adtak a magyar nyelvnek, a természettudományoknak, a modern nyelveknek, erős retorikai képzést adtak — aminek Vasvári később ugyancsak hasznát vette —, falai közt virágzott a diákszínházi élet is. A fiatal Pált az intézet legjobb növendékeként tartották számon. Sokoldalú — matematikai, geometriai, orvostudományi, történelmi, poétikai — műveltségét itt szerezte.

Az ifjú Fejér Pál 1843-ban a pesti bölcsészkarra iratkozott be, hogy utána elkezdhesse a hároméves jogi kart. Érdeklődése a jogi pályára után azonban megcsappant: a 3. évet el sem kezdte, mert érdeklődése a történelem, illetve a történetírás felé fordult, majd tanítani kezdett, végül a történelemformáló idők megváltoztatták

élete folyását. Legtöbbet Horvát Istvántól merített, akit rajongásig szeretett. A magyar nyelv és irodalom híres professzora azt a gondolatot ültette hallgatói lelkébe, hogy a „dicső múlt” felidézése gyógyító erőt jelenthet a jelenben. Fejér Pál — akit egyébként Horvát is igen kedvelt — professzorában a közvéleményt alakítani képes tudóst ismerte meg. Horváltól temetésén Vasvári búcsúzott az ifjúság nevében.

Az egyetemista Fejér Pál bekapcsolódott a diákkörök munkájába is: 1844-45-ben az Egyetemi Magyar Társulat, 1845-46-ban az Irodalmi Kör tagja, sőt egyik vezetője lett. Közben írogatni, publikálni kezd: történelmi tanulmányokat, verseket. Már ezekben is az Árpádok, Zsigmond, Nagy Lajos korába nyúlt vissza. Ezekből nőnek ki az első történelmi életrajzok, „beszélyek”, melyeknek első darabjai a Honderű 1846-os számaiban jelentek meg.

1846-ban tanítani kezd. Horvát fia révén jut álláshoz Teleki Blanka intézetében, mert megélhetési gondokkal küzd. Növendékei — 8-12 éves lányok — rajongásig szeretik tanárukat. Történelmi beszélyei megírásában bizonytalannal pedagógiai célok is ösztönzik. Vasvári sajátos műfajt, a történelmi beszélyek műfaját alakítja ki. E művei nem tartoznak a magyar próza élvonalába, de az írók irodalmi eszközökkel megírt életrajzok, korszékek.

A műfaji behatárolásban, célkitűzéseinek feltérképezésében maga Vasvári segít abban a *Bevezetésben*, melyet a „magyar előkorból” vett életrajzok elé írt, s amely a Honderű 1846 első félévi számában jelent meg, a Szent Erzsébetről szóló életrajzzal. Írásait így helyezi el az irodalom egészen belül: „Az életrajzok a hontörténeti ismeretek terjesztésének egyik leghatásosabb műszerei, s alapkövét teszik a szépirodalom azon legszebb hivatási ágának, mely történeti nevezetes eseményeket tüntet föl a múltkor homályából, s a költészet virágaival díszesítve adja azokat át az utóvilágnak.”

A beszélyek, a reformkor hőseszményét vetítik vissza az antik korba, s így — Nagy Sándor, Dámon és Pithiasz vagy a Filen-testvérek alakján keresztül — a negyvennyolcas szabadsághősnek a lelkületét, aki maga is életét áldozza hazájáért.

Jelentősek viszont a magyar történelemből merített portrék, korrajzok. Mint említett Bevezetőjében írja, írásait azért adja közre, mert „Nagy Frigyes szavai szerint: »A hontörténetek tudása nélkül nincs honszeretet.«” Olyan korban, amikor sokan hajlamosak arra, hogy elfelejtsék „a haza múltjának nagy napjait, hogy annak emléke siralmas jelenének rabláncait elviselhetetlenné ne tegye”. Vasvári éppen ellenkező utat jár. A múltat azért idézi fel, hogy az életrajzok „olvasatával tanuljuk szeretni közös anyánkat, e hazát”.

Történeteiben két pólus feszül egymásnak: a nemzethez hű erők, elsősorban az Árpád-házi királyok és Mátyás, valamint az idegenek, akiknek aknamunkája már az Árpádok alatt is megijelenik.

Vasvári beszélyeit az kapcsolja össze, hogy bár változnak a szereplők, a lényeg ugyanaz: a magyar nemzet küzd fennmaradá-

sáért, de életerejét külső és belső erők aláássák. S ez az, ami a politikai írások Vasváriját, a nemzeti függetlenség harcosát vetíti előre, még ha történelemkritikáját sokszor tompítja is a reformkor levegőjéből áradó romantizmus (amely főleg a nőalakok megformálásában mutatkozik meg). Vasvári azért nyúl vissza újra és újra a nemzeti eszmény hordozóihoz, az Árpádokhoz vagy Mátyáshoz, s az Árpádok kihalta utáni hatalmas harcokhoz, mert a nemzeti összefogás szétesésében látja azoknak a sebeknek az okát, melyek az ő korában már elviselhetetlenné tették a magyarság életét, s melyek a forradalom felé terelték az országot.

Egyre határozottabban körvonalazódik történelemszemlélete, mely szerint a nemzet romlása az ország élére idegenből csöppent uralkodók (Károly Róbert, Nagy Lajos, Zsigmond) alatt kezdődött el. Kölcsey *Himnuszával* és Vörösmarty *Szózatával* összhangban Vasvári úgy látja, a nemzet egysége megbomlott, és ez bűnök — hatalomvágy, egymás elleni áskálódás — eredménye. E koncepcióját is Horvát Istvántól örökli. Francia történettudósok — így Michelet — és az utópisták hatása is kimutatható műveiben: az emberiség végcéljának a tökély, a boldogság megvalósítását tekinti. Mivel nem volt nemes, nem a nemesi liberalizmus, hanem a plebejus radikalizmus talajáról közelít a társadalmi kérdésekhez. Ezért történhetett meg, hogy már 1846-ban is a jobbágy-ság felszabadítása mellett agitál Szatmárban, és ez a radikalitás sodorja a nagy időkben a forradalom népi-nemzeti szárnyára.

Beszélei mellett a történészi munkát sem hanyagolja el. 1847-ben megjeleNIK *Zrínyi Miklós, a költő* című műve, amellyel a Kisfaludy Társaság első díját nyeri el, 1848-ban pedig a *Történelmi névtár* 1. kötete. Ezekre építve később, a forradalom alatt meg is pályázza a történelmi tanszéket, s bár pályázatát az ifjúság is lelkesen támogatja, Eötvös József oktatási miniszter azt elutasítja. A történelem — úgy tűnik — nem egyetemi katedrara jelölte ki Vasvárit, hanem cselekvésre. Annál érdekesebb, hogy később, '48 őszén mégis tanított, haditörténelmet, a Kossuth által létrehívott ideiglenes tisztképző tanfolyamon.

1848 márciusában

1848 márciusában főszereplővé válik: az Ellenzéki Kör egyik vezetője. Petőfi, Irinyi József, Jókai Mór, Bulyovszky Gyula mellett a *Tizenkét pont* egyik megfogalmazója, a Pilvax egyik hangadó vezére. Az azonnali cselekvés híve, amikor híre jön a bécsi forradalomnak. 14-én vállára emeli az ifjúság. 15-én elmondja híres egyetemi beszédét, majd a nyomdánál a cenzúráról szól. Életének talán legismertebb mozzanata a Nemzeti Múzeum előtti beszéde. Petőfivel együtt tagja lesz a közbiztonságra ügyelő választmány-nak, a forradalom „intézményes” vezérkarának. 16-17-én megkezdődik a nemzetőrség megszervezése, ebben részt vesz. 18-20-a között Pozsonyban találjuk, az országgyűléshez küldött delegáció tagja Pesten, majd újra Pozsonyban. Többször mutatkozik népszónoki szerepkörben. Szabadságot követel a jobbágyágnak, meg

kell oldani a nemzetiségi kérdést. Közben megalakul a Batthyány-kormány, Vasvári ekkor kissé háttérbe vonul. Tudatosul benne: elkerülhetetlen a véres összetűzés a Habsburgokkal és a haladás ellenségeivel. Május 24-én a Múzeum téri népgyűlésen már azt emlegeti: körbe kell hordozni a véres kardot. Az Életképek június 4-i száma közli cikkét a márciusi ifjúságról. Előbb a Radikális Párt, majd az Egyenlőségi Társulat tagja, a Reform, a Népelem című lapnak dolgozik, melyek a demokrácia hívei. Nemzetőr lesz, júliusban felveszi a kapcsolatot Kossuthtal, pénzügyminisztériumi titkári posztot vállal.

Élete utolsó évének első hónapjában, 1849 januárjában tágabb szülőföldjén, a Tisza vidékén találjuk. Kossuth itt rábízta a szabadcsapatok szervezését. A Rákóczi-szabadcsapat mintegy ötszáz főből állt. A csapat zászlószentelésére április 17-én kerül sor Nagyváradon. A zászlóánya Teleki Blanka.

Halála

1849 májusában Vasvári szabadcsapatával támadást intéz az erdélyi havasokban. Júniusban még tudósítása jelenik meg a Pesti Hírlapban. Azután Bánffyhunяд-környéki falvakba húzódik vissza: százada Gyerőmonostorban tartózkodik. Nem érkezik meg hozzá a visszavonulási parancs, s július 6-án a Funtinella nevű határszélen, Marisel mellett esik el, a magyar ágyúk védelmében. Külön tragédia, hogy az a Vasvári, aki sokszor szót emelt a nemzetiségek mellett, éppen a román nemzetiség szabadságharc-ellenes felkelőinek esett áldozatául. Tömegsírba temették, s Teleki Blanka hiába kereste a holttestet, nem találta meg. Az utódok táblát állítottak Vasvárinak a közös sír fölé. A tábla regényes körülmények között került haza Tiszabúdre 1926-ban, Vasvári születésének századik évfordulójára. A deszkatáblán, amely ma a tiszavasvári Vasvári Pál Múzeumban található, ezüst lemezre vésve, sűrű alapon fekete betűkkel a következő szöveg olvasható:

VASVÁRI PÁLNAK

*az 1948-49-iki szabadságharc egyik legnemesebb áldozatának
és mintegy 400, vele együtt ezen a hegyoldalon
1849. július 6-án elvérzett bajtársa dicső emlékének.*

A táblára van vésve még Thomas Moore verse is.

*„El ne feledd a mezőt, hol ők elhullának, a hűk
És a legvégsők a haza jobbjairól.
Vajha, ami szíveket a haláltól visszavehetnék
Teljes erőben úgy, mint dobognának előbb,
Még egyszer vérharcaidat megóvni, szabadság!”*